

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО НАЧАЛНА И ПРЕДУЧИЛИЩНА ПЕДАГОГИКА
КАТЕДРА СПЕЦИАЛНА ПЕДАГОГИКА И ЛОГОПЕДИЯ

АСЯ ИВАНОВА КОСТОВА

**ИНОВАТИВЕН МОДЕЛ ЗА РЕДУКЦИЯ НА
УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ ЗА РАБОТА С ДЕЦА СЪС
СОП**

Автореферат

на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен “Доктор”

Научен ръководител:

доц. д-р Емилия Евгениева

София 2016

Дисертационният труд е разработен в увод, три глави, изводи и препоръки, приложения, библиографии на използваната литература на български език, на английски език и френски език, показалци на табличните форми и на графичните форми.

Авторефератът съдържа 50 страници основен текст. В текста са включени 1 таблица, 14 диаграми и списък на публикациите.

Дисертационният труд е обсъден на заседание на катедрата по Специална педагогика и логопедия на 18.10..2016 година.

Искам да изкажа специални благодарности на докторант Десислава Пенчева , части от чийто дисертационен труд ми послужиха при реализиране на изследването по тази тема.

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод

Обобщено представяне на нормативната и организационна среда, в която се реализира интегрираното обучение на деца със специални образователни потребности.

Иновации в образованието - с. 6

Глава първа

I. Съвременни концепции за формата и организацията на образованието на деца със специални образователни потребности

1. Интегрираното образование – същност и организация - с. 6

1.1 Нормативна обезпеченост на ресурсното подпомагане в образователната система на Р България в периода 2005-2013г - с. 7

1.2 Ресурсни центрове за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности - с. 7

1.3 Роля и място на ресурсния учител в педагогическия процес. - с. 8

II. Иновации в образованието. Видове иновации според сферата на действие и обхвата на приложението

2. Иновации в образованието - с. 8

Видове иновации в образованието с според обекта на приложение.

2.1. Основни направления за приложение на иновациите в образователната система -с.8

III. Теоретичен модел за иновация – редукция на учебното съдържание за работа с деца със специални образователни потребности - с. 10

3. Държавни образователни изисквания за учебно съдържание, учебен план, учебна програма и оценяване. - с. 10

3.1 Европейската референтна рамка за ключовите компетенции – съдържание и приложение. - с. 11

Обобщено представяне на изследователската програма: цел, хипотези, задачи, методина изследването, организация на изследването

Глава втора

1. Цел и подцели на изследването - с. 12

2. Хипотези на изследването и тяхната обосновка - с. 13

3. Задачи на изследването	- с. 13
4. Методика на изследването	- с. 14
4.1 Предварително проучване на актуалността на проблема с учебното съдържание за деца/ученици със СОП	- с. 14
4.2 Модел за редукция на учебното съдържание на деца/ученици със СОП	- с. 15
5. Същинско изследване на проблема с редукция на учебното съдържание за деца/ученици със СОП.	- с. 24
5.1 Хипотеза първа	- с. 24
5.2 хипотеза втора	- с. 31
5.3 Хипотеза трета	- с. 39
Изводи и препоръки	- с. 46
Приноси на разработката	- с. 48
Публикации по темата	- с. 49

Увод

Избраният проблем за настоящото дисертационно изследване е съобразено с поставената цел пред образователната система в Стратегията 2020 на ЕС. В нея се обосновава необходимостта от иновации като продължение на реформата в образованието през първата декада на XXI в. Разработваната реорганизацията на учебното съдържание в процеса на интегриране на деца и ученици със специални образователни потребности, е значим за промяната на парадигмата на обучение като цяло. Точно чрез редукцията се търси повишаване на ефективността от него така, че всеки от участниците да постигне очакваното удовлетворение. Представената реорганизация е по посока на намиране на възможности за непрекъснато обновяване на балансирана, личностно ориентирана среда за всеки обучаван. По този начин се надяваме да повлияем на гъвкавостта и способността на системата да покрива по-пълно непрекъснато променящите се съвременни изисквания.

Глава първа

Обобщено представяне на нормативната и организационна среда, в която се реализира интегрираното обучение на деца със специални образователни потребности.

Иновации в образованието

I. Съвременни концепции за формата и организацията на образованието на деца със специални образователни потребности

1. Интегрираното образование – същност и организация

Цялостната дейност, свързана с хората с нарушения, се организира и осъществява върху основата на прието международно и вътрешно законодателство. Различните нормативни актове, регламентиращи работата с тези лица, са съобразени с документи на световни и международни организации и институции, чрез които се прилагат най-добрите стандарти и придобит човешки опит в областта на човешките права и частно-правни проблеми на хората с увреждания. Като част от Обединена Европа Р България е разработила свое законодателство, съобразено със световната практика, регламентите на европейската общност и практиките на обичайната интеграция, характерна за обществото ни. Нормативната база е важна част от организацията на образователния процес и познаването му, дава възможност за въвеждане на всички образователни иновации, характерни за съвременния етап от развитието на човешката общност.

Три са законите, които регулират тази материя и подредени по хронология са: Закон за народната просвета, обн. ДВ бр.86 от 18.10.1991; Закон за защита, рехабилитация и социална интеграция на инвалидите (обн. ДВ бр.112 от 27.12.1995); Закон за интеграция на хората с увреждания (обн. ДВ 2005).

Основната концепция на интегрираното образование е, че всяко дете е способно да учи и има право на достъп до качествено образование в общообразователната училищна система. Интеграцията изисква реорганизация на практиките и културата в съвременното училище, така че то да може да отговори на образователните потребности на децата с увреждания, които го посещават. Интегрираното образование е концепция, която се базира на сътрудничеството между специалното училище, масовото училище и подпомагащи (ресурсни) служби.

1.1 Нормативна обезпеченост на ресурсното подпомагане в образователната система на Р България в периода 2005-2013г

В приетия през 1991 г. в България на все още действащият Закон за народната просвета (Закон за народната просвета, ДВ бр.86 от 18.10.1991) и Правилник за прилагане на Закона за народната просвета (ДВ бр. 68 от 30.07.1999 е записано: “чл. 27 (1) Децата със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания се обучават интегрирано в училищата. В Наредба № 6 от 19.08.2002 г. за обучението на деца със специални образователни потребности и/или хронични заболявания е записано: „чл.2 (1) Децата със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания се обучават и възпитават интегрирано в детски градини, училища и обслужващи звена. Приетата Наредба № 1 от 23.01.2009 г. за обучението на деца и ученици със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания, допълва цитираната Наредба №6 и доуточнява процеса на оценка и включване на децата със специални образователни потребности в системата на масовото образование

1.2 Ресурсни центрове за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности

В основата на организацията на интегрираното образование в България е приет модел за създаване на Ресурсни центрове за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности, в които работят широкопрофилни ресурсни учители, тясно специализирани педагози – слухово-речеви педагози, педагози за зрително затруднение деца, логопеди, психолози, рехабилитатори и ако е възможно тесни специалисти в различни нетрадиционни техники за корекционна и интеграционна дейност - артерапевти, хипотерапевти, музикотерапевти и т.н. Задачата на този голям екип е да подпомага процеса на обучение и социализация на интегрираните ученици, масовите учители в използването на редица специални подходи и оказва помощ на родителите и да извършва корекционна и рехабилитационна работа с деца със специални образователни потребности. Ресурсният център за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности е държавно обслужващо звено, извънучилищно педагогическо учреждение в системата на народната просвета , открито на територията на дадена административна област. Той има консултативна, образователно-възпитателна и координираща функция, според Правилника

за дейността на ресурсните центрове за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание (Обн. ДВ. Бр. 77/19.09.2006г

1.3 Роля и място на ресурсния учител в педагогическия процес.

Ресурсният учител е основната фигура в интегрираното обучение и обединител на усилията на целия мултидисциплинарен екип, работещ с деца със СОП. Ресурсният учител на практика осъществява целите и дейностите на индивидуалната учебна програма и подпомага и допълва работата на останалите педагогически специалисти от екипа. Ресурсният учител работи съвместно и в постоянна връзка с детския/начален учител или с учителите по различните учебни предмети.

Ресурсният учител има три основни функции – да подпомага на интегрирания ученик, да подпомага на масовия учител, да подпомага на родителите. Това изисква конкретни професионални умения, както и обща и специална подготовка, добра организация на работното време и работната среда, умения за работа в екип. Ресурсният учител трябва да има специално-научна подготовка „специален педагог”, педагогическа и методическа подготовка с професионална квалификация „учител”

II. Иновации в образованието. Видове иновации според сферата на действие и обхвата на приложението

2. Иновации в образованието

Идеята на този труд е да се създаде практически приложим модел и да се проучи готовността на педагогическите специалисти за прилагане на иновативния модел за организация на учебното съдържание на деца и ученици със специални образователни потребности. Интегрираното образование се разбира като иновативен процес за нашата образователна система и всички съпътстващи го инструменти, от които то зависи носят елементи на тази иновативност. **Иновацията е целенасочена, планирана и контролирана промяна, чрез която се покрива възникнала в определена сфера необходимост. Иновация не е просто да се изобрети нещо ново в съществуваща система, а тази новост да се внедри, приложи и тя да произведе допълнителната стойност, за която е внедрена. В този смисъл иновацията не е цел, а процес.**

Новостта, която се въвежда с процеса на интеграция е, че освен да се промени формата и времето на посещение в училище се променя и подхода към учебното съдържание. Наложеният термин е „редукция” на учебното съдържание, но ние ще го разширим до

„реорганизация”. Нашето мнение е, че термина реорганизация – „преобразувам, преустройвам е много по приложим и обяснява идеята на нашия модел. Считаме, че едно разумно преподаване на учебното съдържание и учебната програма, съобразени с възможностите на конкретното дете и поднесено в подходяща за статуса му форма ще донесе много по-голям резултат и по този начин ще надградим идеята на редуцирането или съкращаването на учебното съдържание. Реорганизацията включва елементи на редукция на учебното съдържание, но същевременно има отношение към разпределението на това съдържание във времето, начина на протичане на самото обучение и търсене на прогнозни резултати от реорганизиращия образователен процес. Всички тези нови компоненти, които предлагаме да се включат са зададени в самия процес на интегриране. Ученикът със СОП има индивидуална учебна програма, която следва логиката на личностното развитие, а не на урокоцентричното организиране на процеса на обучение. Също така се препланира времето, в което ученикът учи, дава се възможност за оценяване и с качествена оценка.

2.1 Видове иновации в образованието с според обекта на приложение.

Цитираната дефиниция за иновация е приложима и към образователната сфера, доколкото образованието е една от най-сложните системи на обществения ни живот и зависи от научни, технически, икономически, организационни, финансови фактори. В този смисъл иновациите в образованието са сложен продукт на човешката интелектуална дейност, насочени към усъвършенстване на всички горепосочени фактори влияещи върху образователния процес.

- **Продуктова (педагогическа) иновация** – въвеждане на нова педагогическа услуга или продукт на педагогическа работа,
- **Иновация на процес** е въвеждане на нов и значително усъвършенстван елемент в педагогическия процес, който предизвиква съществени промени в педагогическата практика.
- **Организационна иновация** е въвеждането на нов организационен метод или педагогическа практика, организация на работно място или външни отношения
- **Маркетингова иновация** е създаване на нов метод, който включва съществени промени в дизайна на обучението, информационната обезпеченост и достъпа на обществото до този образователен ресурс, гласност и реклама на педагогическите заведения и услуги.

Иновациите в образованието се разпространяват в две противоположни посоки – „отгоре-надолу” и „отдолу-нагоре”. Очевидно е, че организационните иновации и иновациите на процес се разпространяват „отгоре-надолу” предвид централизираното управление на образователната система и се въвеждат еднозначно и необратимо от съответните органи въпреки, че могат да предизвикат и съпротива. За това пък педагогическите и маркетинговите иновации в образованието са почти изцяло продукт получен „отдолу-нагоре”. Те са плод на творческите търсения и самоинициатива на иновативно мислещите учители, директори, административни и педагогически специалисти

2.2 Основни направления за приложение на иновациите в образователната система

Прилагането на различните иновативни модели в образователното пространство се осъществява в три основни направления:

- В съдържанието на програмите;
- В методите формите, ресурсите и начина на организиране на учебно възпитателния процес;
- В управлението на педагогически институции

III. Теоретичен модел за иновация – реорганизация на учебното съдържание за работа с деца със специални образователни потребности

Интегрираното обучение на деца със специални образователни потребности е неделима част от общия образователен процес в общообразователното училище, регулирано от Закона за народната просвета и в този смисъл изисква спазването на принципите на общото образование. **Отчитайки всичко това нашето намерение е да проверим доколко и как е стигнал процеса до класната стая, така че да може да бъде предложена иновация на нейната територия.**

3. Държавни образователни изисквания за учебно съдържание, учебен план, учебна програма и оценяване.

Безспорно най-важният компонент на учебния процес, от който зависи резултатът от педагогическата работа, е учебното съдържание и знанията, уменията и компетенциите закодирани в него. Учебното съдържание обхваща цялото разнообразие от фактори, формиращи личността на човека и подготовката му за живот. От гледна точка на житейския опит учебното съдържание е безкрайно. Държавните образователни изисквания за учебно

съдържание са разработени съгласно методика и технология за създаване на държавните образователни изисквания (Станчев Ст. София 2000) и имат еднакъв формат и структура приложен към всяка КОО. При разработването им е приложена **таксономията на Блум за познавателните нива и целеполагането**. Еднаквостта в изискванията на ДОИ по всички културно образователни области и надграждането на овладените умения, рамкирани от таксономичната скала на Блум, ни дава основание да приложим модела към всички учебни предмети включени в културно образователните области, без да нарушим никое от изискванията към учебното съдържание и приложението му

За нас в случая е важно разпределението и при нужда реорганизацията на учебното съдържание в модела да отговаря на възможностите за обучение на ученици със специални образователни нужди.

3.1 Европейската референтна рамка за ключовите компетенции – съдържание и приложение

Ключовите компетентности са термин, който се появи скоро в речника на специалистите. Има няколко класификации на ключовите компетенции, но ние ще се позовем на Европейската референтна рамка за осемте ключови компетенции, която е основополагащ документ за страните членки на Европейския съюз. „Компетентност“ означава доказана способност за използване на знания, умения и личностни, социални и/или методологични дадености в работни или учебни ситуации и в професионално и личностно развитие. В контекста на Европейската квалификационна рамка способностите се описват с оглед степента на поемане на отговорност и самостоятелност. Дефинирано е, че всички компетентности са равнопоставени. Опит да се приложат осемте ключови компетенции в практиката е направен в проекта за изменение на ДОИ и създаване на нови образователни стандарти за учебно съдържание, които да са обвързани с осемте ключови компетенции, като авторите на този проект са разширили броя на компетенциите на девет прибавяйки и „устойчиво развитие и здравословен начин на живот“. Това е един добър принос към идеята и дава още една възможност за придобиване на компетентност за организацията на живота на индивида. (<http://www.mon.bg/?go=page&pageId=13&subpageId=177>)

3.2 Модел за реорганизация на учебното съдържание на деца/ученици със СОП

Основата на изискването за приложение на осемте ключови компетентности на полето на човешката образованост, ние ги използвахме в модела за реорганизация на учебното

съдържание като критерий за резултатност и дефиниране на търсения конкретен резултат от учебно образователния процес. В нашия модел си поставихме една от главните цели на европейската референтна рамка - **в края на образованието си младите хора да са придобили ключовите компетентности на ниво, което ги подготвя за живота на възрастни и създава основата на бъдещото обучение и професионален живот.** Моделът е разработен на базата на нормативно одобреното разпределение на учебното съдържание в ядра, учебния план, учебната програма и търсене на прогнозни резултати от прилагането след реорганизацията. Структурата на модела ще позволи преобразуване съобразно влезлия в сила от 1.08.2016 г. Закон за предучилищното и училищно образование.

Иновативната част в модела е интегрирането му с ключовите компетентности, съдържащи се в Европейската референтна рамка за ключовите компетентности и прилагането им в една реална образователна среда. Моделът е разработен в табличен вид, като празна форма и може да се попълва на ръка, но е разработен и в електронен формат за по-лесно пренасяне и приложение. Може да се прилага при разработване на индивидуална програма за полугодие, за един месец, за седмица или за отделен урок. В горния хоризонтален ред на таблицата са изписани периодът, за който се изготвя тази програма (година, седмица, полугодие, урок), и ключовите компетенции. В лявата и част, във вертикален ред се изписват ядрата на учебното съдържание по определен предмет. Използващият модела за реорганизация трябва да попълни празните клетки, като съобрази коя част от учебното съдържание, каква конкретна компетентност ще развие или усъвършенства.

Обобщено представяне на изследователската програма: цел, хипотези, задачи, методина изследването, организация на изследването

Глава втора

1. Цел на изследването:

Да се разработи иновативен модел за реорганизация на учебното съдържание, чрез който да се осигури ефективно обучение на децата/учениците със специални образователни потребности

Подцел 1. Да се измери чрез модела за реорганизация, готовността на учителят да може да работи пълноценно с децата с увреждания, както с останалите деца в единната класна стая.

Подцел 2. Да се измери чрез модела, нагласата на учителите да равнопоставят академичните и социално приложими/ключови/ компетентности на деца/ученици със специални образователни потребности.

Подцел 3. Да се измери нагласата за промяна на представата за резултатността от процеса на обучение, чрез прилагане на модела за реорганизация на учебното съдържание.

2. Хипотези и тяхната обосновка

Хипотеза 1. Ако учителят е мотивиран да използва иновативен инструмент за реорганизация на учебното съдържание, то се очаква да работи пълноценно с децата с увреждания, както с останалите деца в единната класна стая.

Хипотеза 2. Ако на учителя му се предостави чрез модела възможност за равнопоставяне на академични знания и социално значими /ключови/ компетентности, то в значителна степен ще се преодолее формалността на резултата от учебно познавателния процес

Хипотеза 3. Ако учителят приложи модела за реорганизация на учебното съдържание би успял да постигне промяна на представата за резултатността от процеса на обучение в социално-приложим контекст.

Така формулираните хипотези представляват и основните принципни положения, които търсим чрез настоящето изследване. Ключовата дума в него са иновация и иновационен модел. В този смисъл ние си поставяме за задача да проследим доколко и какво в иновационния образователен модел е обект на интерес от страна на учителите от общообразователното училище. Доколко са желани нови модели за прилагане при организиране на образователния процес, които да отговарят на интернираната среда, в която работят учителите и се учат учениците със специални образователни потребности и какво очакват учителите, родителите и учениците от създадената иновативно подкрепяща учебна среда.

3. Изследователски задачи.

За постигнем поставената цел и проверка на формулираните хипотези структурирахме седем основни задачи.

Задача 1. Проучване на нормативното право за процеса на обучение на деца/ученици със специални образователни потребности.

Задача 2. Описание и обобщение на съществуващата до този момент тенденция за преформулиране на процеса на обучение към личността на ученика като се използват иновативни подходи за реорганизация.

Задача 3. Систематизиране на резултати от направени в последните години изследвания, свързани с проблеми в процеса на интегриране на деца/ученици със специални образователни потребности.

Задача 4. Структуриране на изследователската програма. Разработване на изследователския модел.

Задача 5. Организация и провеждане на изследването. Избор на респонденти и провеждане на анкетите.

Задача 6. Въвеждане, обработване на получените резултати.

Задача 7. Анализ и представяне на резултатите. Изводи и обобщения от получените резултати

4. Методика на изследването

Изследването, което направихме за нуждите на този дисертационен труд логически може да се раздели на два етапа – предварително проучване на актуалността на темата и същинско проучване на нуждата от иновативен инструментариум за работа с деца/ученици със СОП.

4.1 Предварително проучване на актуалността на проблема с учебното съдържание за деца/ученици със СОП

Направихме предварително проучване как оценяват учителите възможностите на общообразователните учебници и помагала и предоставеното в тях учебно съдържание за процеса на обучение на децата/учениците със СОП.

4.2 Изготвяне на иновативен модел за реорганизация на учебното съдържание за работа с деца /ученици със СОП.

Иновативният модел, който беше разработен за нуждите на настоящото изследване покрива изискванията на ДОИ за учебно съдържание, учебния план и учебната програма и осемте ключови компетентности препоръчани от референтната рамка на ЕС. Моделът има следната форма и съдържание:

**Модел на индивидуална програма за работа по образователно направление математика за първото полугодие на Йосиф И.,
съобразно реорганизираното учебно съдържание.**

ЯДРО	УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ И ПРОГРАМА ЗА ПЪРВОТО ПОЛУГОДИЕ По програмата система „Молнико“	КЛЮЧОВИ КОМПЕТЕНТНОСТИ									
		Български език и литература	ЧЕ	Математически и природни науки	Дигитална компетентност	Умения за учене	Социални и граждански умения	Инициатива и предприемачество	Култура и творчество		
Ядро "Количествени отношения"	<p>М. IX Диагностика</p> <p>М. X Редици от обекти – разпознава, назовава и редува обекти по един признак (големина или форма)</p>	<p>Активира нови думи – голямо, малко, редица, ред</p>	<p>x</p> <p>x</p> <p>x</p> <p>x</p>	<p>Редува обекти по един признак – голямо или малко</p>	<p>Различава малки от големи знаци, прави редичка с един знак от клавиатурата</p>	<p>Използва правилно дидактичен материал</p>	<p>Познава голямо и малко, може да определи опасен предмет по големината. Ратирва на дума голямо-малко</p>	<p>xxxxxxxx</p>	<p>Изобразява малки и големи форми – черти, кръгчета, като ги комбинира</p>		

Ядро „Пространствени отношения“	М.Х Определя местоположението на частите на тялото в практически план – глава-горе,крака-долу, ръце отпред-ръце отзад;	активира нови думи – горе, долу, отпред-отзад, посока	xxx	Определя местоположението на частите на тялото в практически план – глава-горе,крака-долу, ръце отпред-ръце отзад;	Движки по инструкции и стрелка на клавиатур а нагоре, надолу, в страни	Може да работи на инструкции на учител при утринна гимнастика и физическа култура и други режимни моменти	Може да се ориентира в предметна среда като пази себе си.	xxxxxxx	Схематизир а човешка фигура по указания
Ядро „Пространствени отношения“	Ориентира се по едно пространствено направление и назоваване на неговите посоки в практически план – напред-назад, в страни	Активира нови думи, напред-назад, в страни	Х	Ориентира се по едно пространствено направление и назоваване на неговите посоки в практически план – напред-назад, в страни	Движение на мишката напред назад, в страни	Може да работи на инструкции на учител при утринна гимнастика и физическа култура и други режимни моменти	Може да се ориентира в предметна среда като пази себе си.	хх	Може да движи автомобилче-игрчка в различни посоки по инструкции в игра
Ядро "Количествени отношения"	М.Х Овладява и усъвършенства умения за сравнява количества в две групи в практически план – повече, по-малко	Активир а нови думи – повече, по-малко	х	Овладява и усъвършенства умения за сравнява количества в две групи в практически план –повече, по-малко	xxxxx	Може правилно да работи с дидактичен материал и да следва инструкции на учителя	Може да определи количества в предметна среда и да се ориентира по инструкции	Може да разпредели предмети или играчки в хода на играта според правилата	xxxxxx

Ядро "Количествени отношения	М.ХІ Разпознава обекти по един признак. Прави групи по един признак в предметно манипулативен план	Коментира с кратки изречения какво прави	Х	Разпознава обекти по един признак. Прави групи по един признак в предметно манипулативен план	xxxxx	Може правилно да борава с дидактичен материал и да следва инструкции на учителя	Може да приложи групирани в реална ситуация	Може да овладее елементарни правила на игри с групирани	Може да комбинира обекти като придава форма и композиция
Ядро "Количествени отношения	М.ХІ Знакова система – развива умения за рисуване на свързващи линии между обектите – рисуване по пунктирани „пътечки“ и зашириване на елементи	Коментира с кратки изречения какво прави	Х	Развива умения за рисуване на свързващи линии между обектите – рисуване по пунктирани „пътечки“	xxxxxx	Развива фината моторика и вниманието. Развива умения да работи прецизно	Прилага развитата моторика в реална ситуация-закопчаване, връзване и др	xxxxxxx	Може да „обрисува“ цяла картина по пунктир
Ядро „Геометрични фигури и форми“	М.ХІ Разпознава и назоваване на кръг и кръгла форма Групира на предмети с кръгла форма	Активира нови думи – кръг, форма, колело	Х	Разпознава и назоваване на кръг и кръгла форма Групира на предмети с кръгла форма	xxxxxxx	Може правилно да борава с дидактичен материал и да следва инструкции на учителя	Разпознава предмети с кръгла форма в реална ситуация. Умее да се ориентира по зададена форма - кръгла	xxxxxxx	Може да рисува предмети с кръгла форма – балон, ябълка и да ги отговаря
Ядро „Количествени отношения“	М.ХІ Число 1 Сравнява на групички с един предмет на практическа основа, установява равенство – 1 слънце, 1 луна, 1 момче, 1 момиче;	Активира нови думи – число, равно, Коментира с думи действията с дидактичния материал	Х	Число 1 Сравнява на групички с един предмет на практическа основа, установява равенство – 1 слънце, 1 луна, 1 момче, 1 момиче;	Познава цифрата 1 на клавиатурата на телефона и компютър	Може правилно да борава с дидактичен материал и да следва инструкции на учителя	Може да подаде 1 предмет по зададена инструкция от възрастен	Познава 1 стотинка, 1 лев. Може да ги отдели от останалите монети	Отговаря цифра на числото 1, Изписва 1 по пунктир с цвят

Ядро „Пространствени отношения	М.ХІІ Разпичава широчина и височина ; сензорно обследва и разпознава височина и широчина на предметите;	Активира нови думи – височина, широчина, измервам	x	Различава широчина и височина ; сензорно обследва и разпознава височина и широчина на предметите;	xxx	Следва инструкции и използва ръцете си – пръст, педя за да мери	Може да обясни в рещна ситуация двете измерени	Може да използва ръцете си ако е необходимо за да мери	Конструира с кубчета високи и широки елементи
Ядро „ Количествени отношения”	М.ХІІ Числа 1 и 2. Брои до 2, показва с пръсти едно и две Разпознава на практическа основа числото едно и неговата цифра Сравнява групички от по един и два обекта	Затвърдява думи – число,цифра, равно, едно, две. Коментира с думи действията с дидактичния материал	x	Числа 1 и 2. Брои до 2, показва с пръсти едно и две Разпознава на практическа основа числото едно и неговата цифра Сравнява групички от по един и два обекта	xxxx	Следва инструкции и използва ръцете си, пръчици за святане и друг дидактичен материал	Познава номер на автобус, 1 лев, може да отброи две бройки от нещо, има представа за брой 1 и 2	Познава 1 лев, може да отброи две бройки от нещо, има представа за брой 1 и 2	Може да направи конструкция или комбинация от няколко елемента по инструкция
Ядро „ Количествени отношения”	М.ХІІ Числа 1 и 2. Брои до 2, показва с пръсти едно и две Разпознава на практическа основа числото 2 и неговата цифра Сравнява групички от по два обекта	Затвърдява думи – число,цифра, равно, едно, две. Коментира с думи действията с дидактичния материал	x	Числа 1 и 2. Брои до 2, показва с пръсти едно и две Разпознава на практическа основа числото едно и неговата цифра Сравнява групички от по един и два обекта	xxxx	Следва инструкции и използва ръцете си, пръчици за святане и друг дидактичен материал	Познава номер на автобус, 1 лев, може да отброи две бройки от нещо, има представа за брой 1 и 2	Познава 1 лев, може да отброи две бройки от нещо, има представа за брой 1 и 2	Може да направи конструкция или комбинация от няколко елемента по инструкция

Ядро „ Количествени отношения”	М.ХІІ Числото 3. Брои до 3, показва с пръсти едно, две и три Сравнява групички от по един и два обекта	Затвърдява думи – число, цифра, равно, едно, две, три. Коментира с думи действията с дидактичния материал	x	Числа 1, 2 и 3; Брои до 2, показва с пръсти едно, две и три. Разпознава на практическа основа числото едно и неговата цифра Сравнява групички от по един и два обекта	xxxx	Следва инструкции и използва ръцете си, пръчици за смятане и друг дидактичен материал	Познава номер на автобус, 1 лев, може да отброи две бройки от нещо, има представа за брой 1 и 2	Познава 1 лев, може да отброи две бройки от нещо, има представа за брой 1 и 2	Може да направи конструкция или комбинация от няколко елемента по инструкция
-----------------------------------	---	--	---	--	------	---	---	---	---

4.3 Същинско изследване на проблема с приложение на модел на реорганизация на учебното съдържание за деца/ученици със СОП

За целта на проучването изготвихме серия от последователни въпросници съдържащи въпроси отнасящи се до знанията на учителите за организацията и парадигмата на процеса на интеграция на децата/учениците със СОП, демографски данни и въпросници относно нуждата от инструментариум за работа с деца в интегрирана среда и оценка на инструмента , който ние предлагаме. Общият брой на участниците в проведените изследвания е 160, като в различните етапи на изследванията има различен брой участници от област София и област Велико Търново, област Плевен, общ. Сливен , общ. Нова Загора, гр. Ямбол и гр. София. На участниците бяха предложени 5 отделни въпросника оформени като тестова батерия и готов модел за реорганизация на учебно съдържание по математика за първи клас. Отговорите бяха обработени статистически и изведени в диаграми и таблици. При анализа бяха обработени 3 хистограми и 76 диаграми. Изводите които направихме доказаха състоятелността на предложените хипотези и изпълниха целта на нашето изследване.

Демография

В демографските данни ще обърнем внимание на образователната степен и професионалната квалификация. В представените данни прави впечатление, че с образователна степен „Магистър” са 72.7 % Образователна степен „Бакалавър,, 25% И образователна степен „Професионален бакалавър „2.3%.

Освен нивото на придобитата образователна степен, учителите отговориха на въпроса каква професионално-квалификационна степен (ПКС) притежават. Това за нас е важно доколкото петте степени на професионална квалификация изграждат и надграждат професионалната компетентност на педагогическите

Данните от предварителната анкета показват следното състояние. Получилите пето ПКС са 14%, а тези които са получили IV са 18%. Това,

че само 2% са получили трето ПКС показва или че активирането на мотивацията за професионална квалификация е започнала в последните три години, или че има доста повече затруднения, които демотивират педагозите да продължат в трето ПКС. Анализа на причините за това не е предмет на настоящото изследване. За нас е важно, че има динамика, която изисква анализ. Тя пряко вероятно ще се отрази на процеса на интегриране, но няма как причините да бъдат изследвани сега.

Факт е, че придобиването на ПКС се изисква инвеститрането на продължително времето, което е възможно демотивиращ фактор. Освен разход на време придобиването на ПКС е и разход на лични средства. В този смисъл постигането на удовлетвореност на учителите е в дисбаланс на ценностно и рационално ниво на инвестицията.

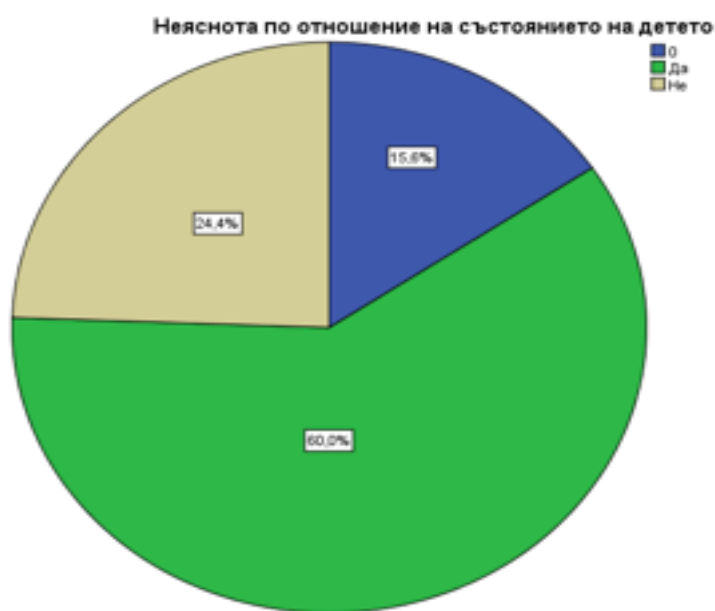
Предварително проучване на средата, за която разработваме иновативния модел

Процесът на интегриране стартира през 2006 (7). В началото най-масово се приемаха деца със специални образователни потребности в начален етап на обучение. Следователно процесът вече има история и се налага да се обърне внимание на случващото се вътре в класната стая, а не толкова дали приемаме или не приемаме, дали разбираме или не разбираме. За това опитът на учителите с този професионален профил за работа с деца със СОП е различен. За това ние не поискахме да отчитаме колко време работят с деца със СОП. В това предварително проучване за нас беше важно да усетим пулса на учебно-познавателната дейност и съобразно това да планираме и проведем същинското изследване. В този смисъл следващите въпроси към респондентите, които заявяват, че са работили с деца със СОП имат за цел да ни ориентират в някои съществени детайли. Доколко и как учителите могат да представят състоянието на детето/ученикът със СОП. Доколко и как разпознават крайната цел на неговото обучение. Доколко и как могат да покрият фрагменти от учебното съдържание, както и дали вече имат изграден

начин за справяне с различното темпо на учебно-познавателна дейност в класовете. Важно е да отбележим също, че въпросите бяха насочени към “неяснотите” които учителите имат по отношение на проучваните детайли от процеса на обучение. Ето какви неясноти регистрираме в отговорите на респондентите.

Въпрос: При работа с децата със специални образователни потребности вие сте срещали следните затруднения:

- Неяснота по отношение на състоянието на детето
- Неяснота по отношение на крайната цел на обучението му
- Неяснота по отношение на учебното съдържание, което е предназначено за детето със СОП
- Неяснота в начина , по който да го разположите в пространството на класната стая
- Неяснота в начина на включване на детето в групата/ класа

фиг.1

В представената кръгова диаграма ясно се очертават три групи

учители: 60.0%, които заявяват, че са наясно със състоянието на детето със СОП; 24.4% от учителите отговарят, че не са наясно със състоянието на детето и тези, които не отговарят на поставения въпрос са 15,6%. Липсата на отговор не може да бъде разглеждан съдържателно, но той показва определено недIALOGичност на учителите по темата. Тези цифри показват, че за близо 80% от учителите на седмата година от началото на интегрираното обучение процесът е неясен и трудно се поддава на коментар.

По отношение на неяснотата в крайната цел на обучението учителите се разпределят почти на две равни групи: 53% заявяват, че не са наясно с крайната цел и 47% заявяват, че са наясно. Въпреки високият процент на яснота по отношение на крайната цел, то респондентите, които не са наясно със учебното съдържание са в различно отношение. За 70,3% има затруднения в приложимостта на учебно съдържание за деца/ученици със СОП. Само една трета от анкетираните 29,7% отговарят, че се справят с учебното съдържание и нямат затруднения при подбора и приложението му в учебно-познавателния процес.

Предварителното проучване беше много важно за нас, тъй като въз основа на него структурирахме и въпросите, за същинското проучване, така че да може респондентите при отговорите на въпросниците да разпознаят специфичното съдържание, което им предлагаме чрез модела за редукция.

Изводите, които направихме от предварителното проучване са следните.

1. Българските общообразователни учители са високо образовани и с тенденция за непрекъснато повишаване на професионалните си умения. Профила на българският учител отговаря на профила на съвременния учител от представителни международни изследвания;
2. Степента на информираност на учителите за детайлите по отношение на спецификата на процеса на обучени е на деца и

ученици със специални образователни потребности е видимо близка по всички изследвани параметри - неясна, ясна и без отговор. Данните показват, че степента на неяснота е почти константна, процентът на учителите, които заявяват, че има неясноти е много висок;

3. Много висок е и процентът на учителите, които въобще не са отговорили на даден въпрос, което предполага едно бъдещо по-детайлно изследване на тези проблеми;
4. Чрез отговорите си учителите демонстрират, че виждат и одобряват крайната цел на учебния процес на детето/ученика със СОП закодиран в учебното съдържание. Предвид, че въпросите се отнасят до приложение на учебното съдържание за общообразователното (масово) училище в интегрирана среда, резултатът показва, че учителите намират опорни точки в това съдържание и за работа с деца /ученици със СОП.
5. Учителите показват явно неодобрение към стила и дизайна на общообразователните учебници и помагала и пригодността им за работа в съвременна учебна среда и в частност с деца/ученици със специални образователни потребности.

5. Същинско изследване

Анализът на данните е направен в логиката на формулираните хипотези.

5.1 Хипотеза първа.

За проверка на тази хипотеза направихме анализ на данни, с които търсихме оценката за знанието за процеса на интегриране на детето/ученика със СОП, емоционалното и когнитивното осмисляне на проблема от учителите участници в изследването. За да получим отговор търсихме и знанията,

отношенията и вярванията на респондентите в посока на институционалното решаване на проблемите на интегрираното образование, отношението и мястото на родителите в процеса на интегрираното обучение, представата им за приемащата среда и отношението към социалната реализация на децата/учениците със СОП.

Важен момент при въвеждането на всяка иновация е намирането на мястото ѝ в съществуващата среда. Затова попитахме, респондентите преди представянето на модела за реорганизация на учебното съдържание, какво е важно за тях: да имат инструмент, който да осигурява функциониране на процеса на обучение на две писти - типов учебен план и индивидуален учебен план; да имат добре структурирана система за оценка на децата със специални образователни потребности, да имат добре структурирана система за трансформиране на абстрактното учебно знание в социално значимо.

В отговор на тези въпроси се получи следната картина.

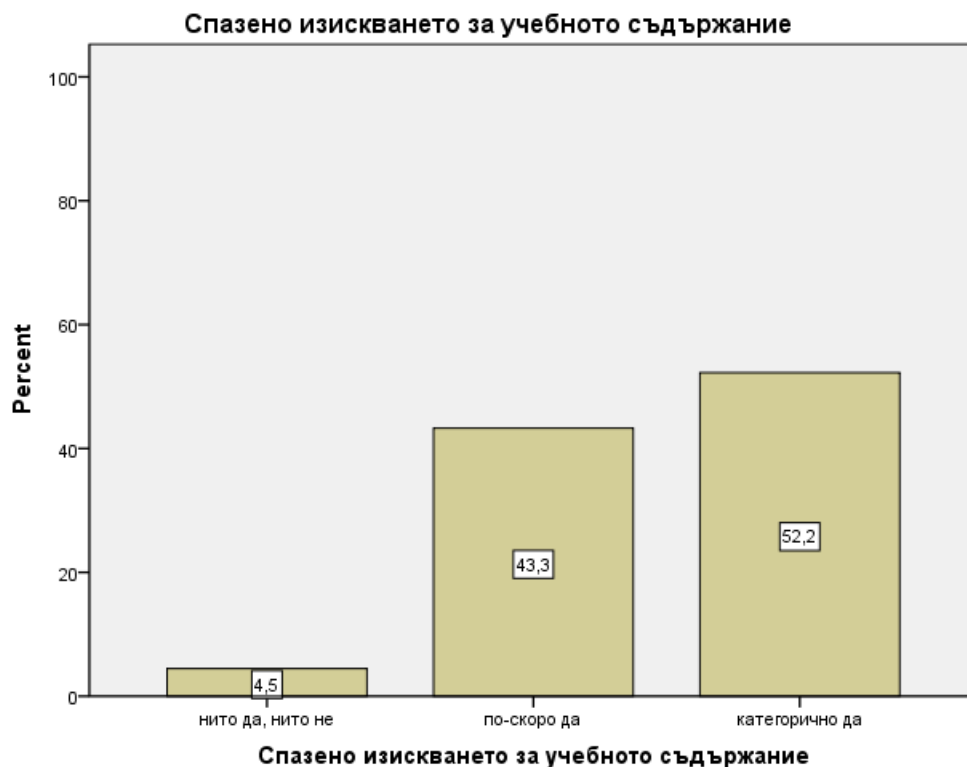
Въпрос: Колко важно е за вас да имате педагогически инструмент, който да осигури подкрепяща учебна среда, така че да е спазено изискването на учебния план – типов или индивидуален, за организация на учебния час?
1) категорично не; 2) по-скоро не; 3) нито да, нито не; 4) по-скоро да; 5) категорично да

фиг. 2

В данните (фигура№3.32) виждаме следната логика. В отрицателната парадигма на оценката на смисъла на тези компоненти няма нито един отговор. Неутралния отговор „нито да , нито, не”, който може да се тълкува като колебание, са дали едва 4,5% от запитаните. Отговорите в положителната посока „ по-скоро да” дават 53% от преподавателите, а 42.4% са категорични в мнението си за спазване на учебния план. Извода е, че учителите категорично мислят, че при интегрираното образование може да се спазва учебен план, учебно съдържание и изисквания за постижения.

Въпрос : Колко важно е за вас да имате педагогически инструмент, който да осигури подкрепяща учебна среда, така че да е спазено изискването на учебното съдържание? 1)категорично не;2)по-скоро не; 3) нито да, нито не;4) по-скоро да; 5) категорично да

Фиг.3

От анализа на този въпрос се вижда колко близки са резултатите с тези на предходния и това е логично предвид връзката на учебния план – типов или индивидуален с учебното съдържание. Повече от половината учители 52,2% заявяват категорично, че за тях е важно да имат педагогически инструмент, който да осигури спазване на учебното съдържание, 43,3% са на същото мнение с известни резерви. И тук прави впечатление, че отговори в отрицателна посока няма. Най-неустановения отговор е отново „ нито да – нито не”, който са дали 4,5% от запитаните, което вероятно кореспондира с същите 4.5% от предходния въпрос. От отговорите става ясно, че учителите припознават учебното съдържание като единно и приложимо в работата с децата със СОП и категорично заявяват важността на наличието на нови педагогически инструменти в педагогическата им практика.

След разглеждането на модела се поинтересувахме доколко моделът ги удовлетворява.

Въпрос : В каква степен е важно за вас предоставения модел да удовлетворява педагогическите ви очаквания чрез спазено изискването на учебното съдържание ? 1)категорично не;2)по-скоро не; 3) нито да, нито не; 4) по-скоро да; 5) категорично да

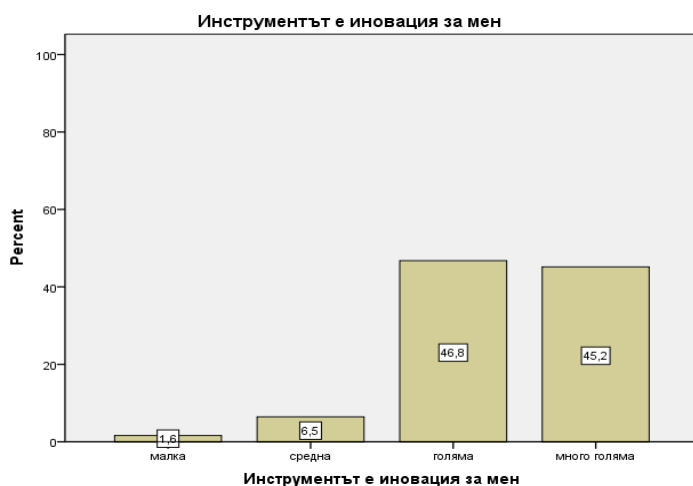

Фиг.4

Анализа на отговорите показва запазване на тенденцията за минимален брой на отрицателни отговори. Категорично отричане липсва, но има малък процент 1.5% от анкетираните, които отговарят с колебливото ”по-скоро не,.. Възможно е тези респонденти да са били разтревожени от нарушаване на статуквото чрез реорганизацията на учебното съдържание във вида представен в модела. Отговор „нито да, нито не „ дават 7,5% от анкетираните. Най много отговори са „ по скоро да „ 47,8%” , следвани от „категорично да „ 44,8% . Тези отговори са показателни за застъпване на очакванията на учителите и предоставения модел, по отношение на изискването за спазване на учебното съдържание, което както установихме в анализа на фигура № 3.36 е много важно за респондентите и се припознава като подкрепяща учебна среда от мнозинството от преподавателите(фигура № в началото....). Тези учители разпознават в реорганизираното учебно съдържание основните изисквания заложи в ДООИ за учебното съдържание и от отговорите им личи удовлетвореност от предоставения модел.

Запитахме учители за конкретното им мнение доколко според тях е иновативен представения инструмент и каква готовност и възможност има всеки един да приложи модела в своята работа.

**Въпрос: В каква степен следните съждения са валидни за вас:
Инструментът е иновация за мен. 1) никаква;2) малка; 3) средна;
4)голяма; 5) много голяма;**

Фиг. 5

Отговорите на учителите утвърждават, че инструментът е иновативен. Почти равен брой проценти 46,8% и 45,2% имат отговорите „голяма „ и много голяма”. Тъй като тук изискваните отговори са еднозначни, то изводът е че 92% от запитаните приемат и заявяват, че моделът е интересна иновация, която определено е предизвикала тяхното внимание предвид дадените оценки. Останалите 8% разпределени в съотношение 1,5% малка и 6,5% средна не могат да повлияят на този резултат и за това няма да ги коментираме.

Извод от анализа на Хипотеза 1. Ако учителят е мотивиран да използва иновативен инструмент за реорганизация на учебното съдържание, то се очаква да работи пълноценно с децата с увреждания, както с останалите деца в единната класна стая. Условия за иновация има, тъй като:

1. Учителите вече разбират пространството на класната стая като единно за всички деца.
2. Специалистите приемат, че учебното съдържание трябва да се разработва с две организации на учебния процес – по типов учебен план и по индивидуален учебен план.
3. Учителите приемат, че условията, в които се случва интегрирането, са разнообразни (архитектурна среда, учебно съдържание и допълнителна

подкрепа от специалист). Това означава, че в системата на образованието са се появили поне три нови изисквания към средата:

а) нова инфраструктура на процеса на обучение;

б) разбиранията на учителите се пренареждат и се появява динамика в отношението академично-житейско начало заложен в учебното съдържание;

в) пространството на класната стая вече може да бъде споделено и с други специалисти;

4. Учителите заявяват готовност да включат в работата си иновативен модел за реорганизация на учебното съдържание.

5. Все още изводът е, че оценяването не е ясно и това е заявен проблем от учителите.

6. Учителите оценяват интегрираното като формално постигнато, но не полагат по-голямо усилие от възможното. Имат правилна оценка на ситуацията, но нямат мотив да променят ситуацията. Необходим е стимул, с който да се провокира потребността от промяна.

5.2 Хипотеза втора.

Овладяването на социални умения и компетенции за водене на независим живот е главната цел на интегрираното образование и е в основата на цялата му философия. Влизането на детето с увреждания в общообразователното училище поставя нови задачи пред учителите и целия учебно-познавателен процес. Действащата образователна система вече е приела физически децата със специални образователни потребности и е създала достатъчно добра нормативна уредба за тяхното приобщаване в единната класна стая. Видяхме обаче, че в анализа на Хипотеза 1 мнозинството от учителите изказват мнение, че въвеждането на интегрираното образование е формално и все още неефективно. Това води до въпроса за същността на знанията, които децата/учениците със СОП получават в общообразователното училище и до колко тези знания биха ги

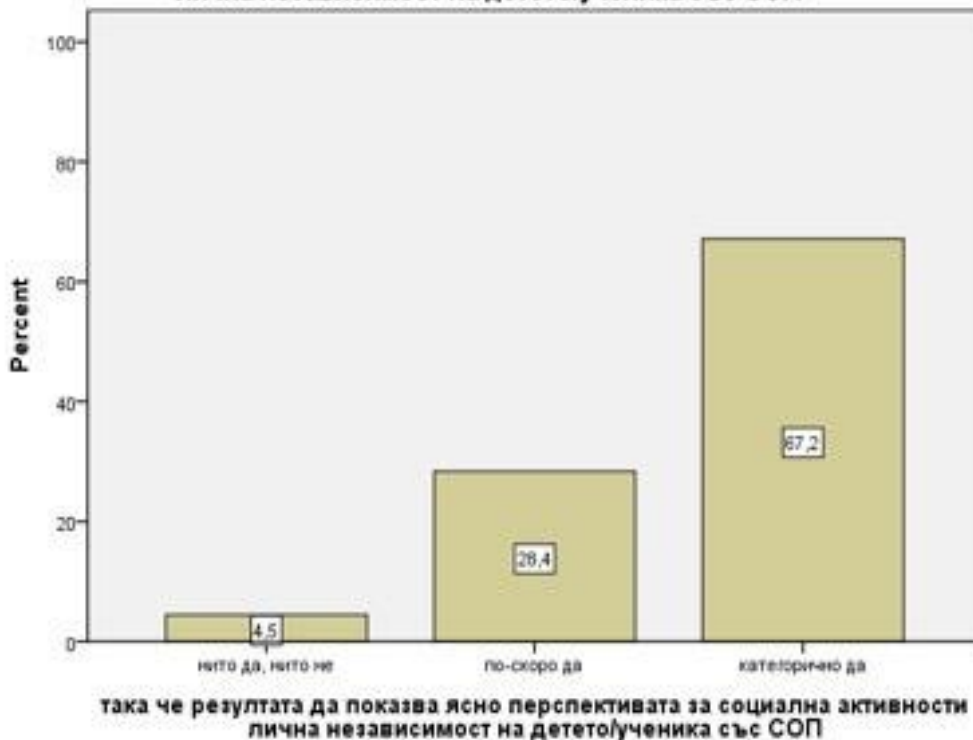
ползвали в заобикалящата действителност. Дебата за прекалената академичност на българското училище не е нов и се води на нивото на цялата образователна система, като това особено касае децата/учениците със СОП. Представеният в тази разработка модел на реорганизация на учебното съдържание има за цел да разчупи, доколкото е възможно, академичността на урочната ни система и да даде на учителите един инструмент, с който биха могли да дадат на децата / учениците със СОП знания приложими и действително полезни за живота им в социума. Обвързаното с ключовите компетентности учебно съдържание дава ясна представа за конкретните цели на учебно-познавателния процес и опосредства усилията на учителя да достигне до възможностите на всяко дете.

Зададените въпроси на нашите респонденти ни ориентират, доколко според тях представеният модел дава възможност чрез реорганизираното учебно съдържание съотнесено към осемте ключови компетентности, академичните знания представени в учебниците и учебните помагала могат да се превърнат в социално значими умения и компетентности. Питаме дали виждат в резултатите от приложението на този модел възможност да се преодолее формалността и да се повиши ефективността от пребиваването на детето със СОП в общообразователното училище.

Въпрос: Колко важно е за вас да имате педагогически инструмент, който да осигури подкрепяща учебна среда, така че да показва ясна перспективата за социална активност и лична независимост на детето/ученика със специални образователни потребности?

- 1) категорично не; 2) по скоро – не; 3) нито да, нито не; 4) по-скоро да; 5) категорично да**

така че резултата да показва ясно перспективата за социална активност
лична независимост на детето/ученика със СОП

Фиг.6

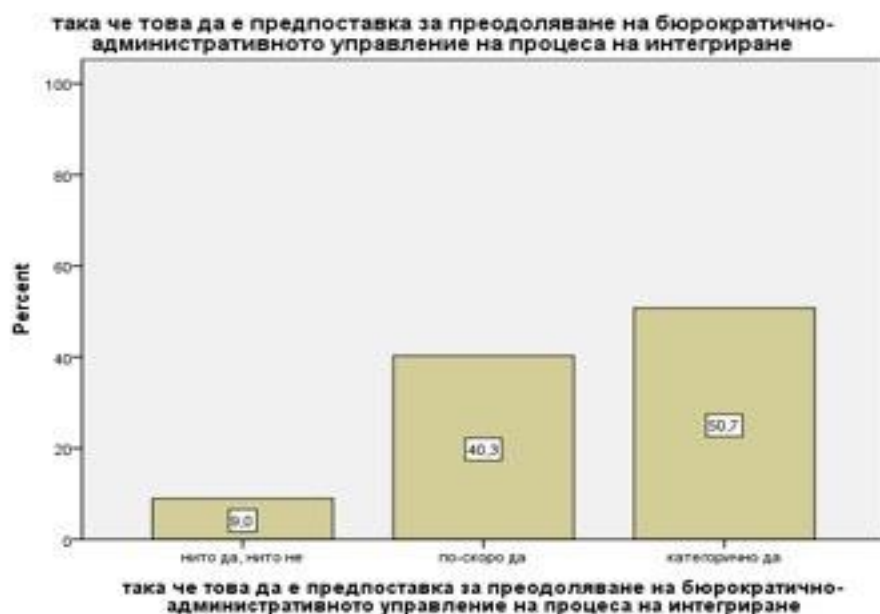
Доколкото този въпрос касае перспективата в независимостта и социалната активност на детето/ученика със СОП, отговора е оптимистичен и предвид анализа на предните въпроси – очакван. Преподавателите, които желаят да осигурят такъв педагогически процес, че резултатите от него да имат дългосрочна перспектива са 67,2% от запитаните и отговарят с „категорично да“. Отговора на 28,4% „по-скоро да“ може да бъде перефразиран като „тук и сега да си свършим работата, после ще видим“. Резултата от 4,5% с „нищо да, нищо не“ отново може да се тълкува като нежелание на ня

кои от запитаните да дават мнение за отдалечени във времето резултати от тяхната работа.

Основния извод, че за преподавателите е важно чрез учебно - познавателния процес да създадат стабилна перспектива за учениците сиговори за излизане от статуквото и промяна на мисленето им по отношение на значимостта на децата с увреждания като личности.

Въпрос: Колко важно е за вас да имате педагогически инструмент, който да осигури подкрепяща учебна среда, така че това да е предпоставка за преодоляване на бюрократично-административното управление на процеса на интегриране?1) категорично не; 2) по скоро – не; 3) нито да, нито не; 4) по-скоро да;5) категорично да

Фиг.7

Данните които анализирахме от отговорите на този въпрос дават картина за това доколко учителите виждат своята роля в преодоляван

е на бюрокрацията при интегрирането и доколкото е важно и възможно чрез промяна в учебната среда да се преодолее бюрократично - административния подход и формализма в интегрираното образование. Отново няма отрицателни отговори, но 9% от запитаните дават неутралното „ниито да, ниито не“, което може да се счита като колебание във възможността учителите да повлияят на бюрократичния подход. Така може да се изтълкува и намаления брой категорични „да“ отговори –

50,7%. Отговорилите с „по скоро да“ са 40,3%. Несъмнено централизираното управление на българското образование като цяло оказва влияние и върху процеса на организация на интегрирането на децата /учениците със СОП и несъмнено е много трудно да се повлияе „от долу на горе“ на тази установена и законова практика. Но повече от половината учители заявяват, че за тях е важно да се търси друг подход чрез нови средства.

Въпрос: Колко важно е за вас да имате педагогически инструмент, който да осигури подкрепяща учебна среда, така че да приложите иновативни модели за реорганизация на учебното съдържание ориентирани към социално-реалистични постижения?

1) категорично не; 2) по скоро – не; 3) ниито да, ниито не; 4) по-скоро да; 5) категорично да

Фиг.8

Въпросът търси отговорите на хората доколко те са готови заробота с нови модели, които излизат извън рамките на познатото академично приложение. 56.7% от запитаните отговарят, че за тях е категорично важно да имат на разположение и да ползват такива модели за работа с учебното съдържание, 34,3% „по скоро да „ имат „ от долу на горе „ на тази установена и законова практика. Но повече от половината учители заявяват, че за тях е важно да се търси друг подход чрез нови средства.

Въпрос: Колко важно е за вас да имате педагогически инструмент, който да осигури подкрепяща учебна среда, така че да приложите иновативни модели за реорганизация на учебното съдържание ориентирани към социално-реалистични постижения?

1) категорично не; 2) по скоро – не; 3) нито да, нито не; 4) по-скоро да; 5) категорично да

Фиг.9

Въпросът търси отговорите на хората доколко те са готови заработа с нови модели, които излизат извън рамките на познатото академично приложение. 56.7% от запитаните отговарят, че за тях е категорично важно да имат на разположение и да ползват такива модели за работа с учебното съдържание, 34,3% „по скоро да „ имат желание затова. С тези отговори учителите правят ясна заявка за навлизане на нови модели и показват осъзнат избор в полза на новостта. Разбира се винаги ще има и такива, които ще разчитат на познатото и изпитаното, което в случая се проявява в 9% отговорили „нищо да, нито не”. Като отбелязваме, че отрицателни отговори няма, то може да приемем, че тази част от запитаните са хора, които изчакват времето да провери възможностите на новите педагогически решения .

Липсата на отрицателни отговори може да се приеме и като един положителен знак в посока на волята и желанието за преодоляване на формалността в учебния процес.

Изводи от анализа на Хипотеза 2 Ако на учителя му се предостави чрез модела възможност за равнопоставяне на академични знания и социално значими /ключови/ компетентности, то в значителна степен ще се преодолее формалността на резултата от учебно познавателния процес

1. Учителите търсят практически приложими резултати от своя труд и формалността в учебно –познавателния процес е нежелана и неудоволетворителна за самите тях
2. За преподавателите е важно чрез учебно – познавателния процес да създадат стабилна перспектива за учениците и това е промяна на мисленето по отношение на значимостта на децата с увреждания като личности
3. Болшинството от учителите считат, че за тях е важно да имат чрез подходящи практики, възможност за равнопоставяне на академични знания и социално значими/ключови / компетентности
4. Учителите заявяват, че академизма е пречка за работата им и желаят да намерят способ и начин за преодоляването му и трансформиране на получените знания в практически приложим опит

5.3 Хипотеза трета.

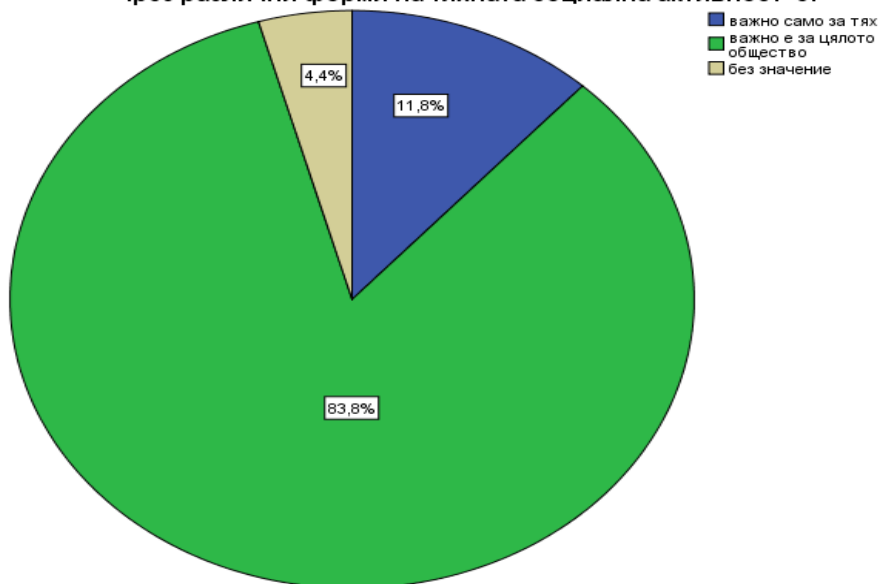
Резултатът от учебно –познавателния процес е един от най - дискуссионните въпроси в българското образование. Според мнението на голяма част от педагогическата общност оценката на знанията и резултатността от прилагането в практика на получените в образователната система знания не е адекватна на съвременните изисквания. Резултатите, които по настоящем се търсят в българското училище са релевантни на наложения академичен стил на учебното съдържание и на начина на преподаване като цяло. Факт е и липсата на държавен образователен стандарт за оценяване знанията на учениците. Още повече това важи за децата/ учениците със специални образователни потребности. Наредба № 1 от 2009г дава възможност за два вида оценяване количествено – по традиционната шестобална система и качествено за децата, които не биха могли да покрият държавните образователни изисквания. И тук отново може да се дискутира относно това до каква степен и какво означава „покриване на държавните образователни изисквания”. Ние приемаме, а и законодателя кодифицира, че държавните образователни изисквания за учебното съдържание в общообразователното училище са единни за всички деца. Приемаме индивидуалния подход и философията, че всяко дете има собствен ход на развитие и прогрес и неговите постижения могат да се измерват само спрямо самото дете. В този смисъл ние поставяме промяната в представата за резултата от учебно познавателния процес на дете/ученик със СОП в основата на промяната на отношението и формата на провеждане на образователния процес с тези деца. Представения от нас модел на реорганизация на учебното съдържание има за цел именно търсене на преки, социално-приложими резултати от обучението. Обвързаността на учебно познавателните задачи с ключовите компетенции дават голяма възможност за постигане на този резултат в пряката преподавателска дейност. Отговорът, който търсим в третата

хипотеза е как нашите респонденти преценяват възможността чрез приложение на модела за реорганизация на учебното съдържание и включените в него ключови компетентности да се постигне промяна в представата за резултата - от академично - теоретичен в социално приложим и практически полезен за децата резултат от процеса на обучение.

В първата част от въпросите в предложената батерия запитавме участниците в анкетата за тяхното отношение към приобщаването, ролята, мястото и активността на децата със специални образователни потребности и на хората с увреждания въобще.

Въпрос : Вие знаете, че въвеждането на децата/учениците със СОП в живота на обществото чрез различни форми на тяхната активност е а) важно само за тях; б) важно за цялото общество; в) без значение

Вие знаете, че въвеждането на децата със СОП в живота на обществото чрез различни форми на тяхната социална активност е:

Фиг.10

Отговорите на запитаните специалисти дава доста единодушен отговор – 83,8% от тях считат въвеждането на хората с увреждания в обществения живот е важен за цялото общество. 11, 8% считат, че това е важно само за тях и само 4,4% отговарят че тяхното включване е без значение за обществото. Този отговор може да се приеме като едно добро начало – учителят, който е приел тази философия вече има нагласа да работи за реализацията на децата / учениците със СОП.

Въпрос : Как оценявате човек с увреждания да има принос към обществото? а) като изискваща смяна на философията на приемане на хората с увреждания; б) като невъзможно; в) тяхната активност няма значение за обществото;

Този въпрос допълва и разширява предходния и за това отговорите са почти идентични. 83,1% от запитаните считат, че приемането на хората с увреждания като пълноценни граждани е въпрос на смяна на отношението към активността на хората с увреждания. 10,8% са скептични и смятат, че това е невъзможно и 6,2% считат , че това няма значение за обществото.

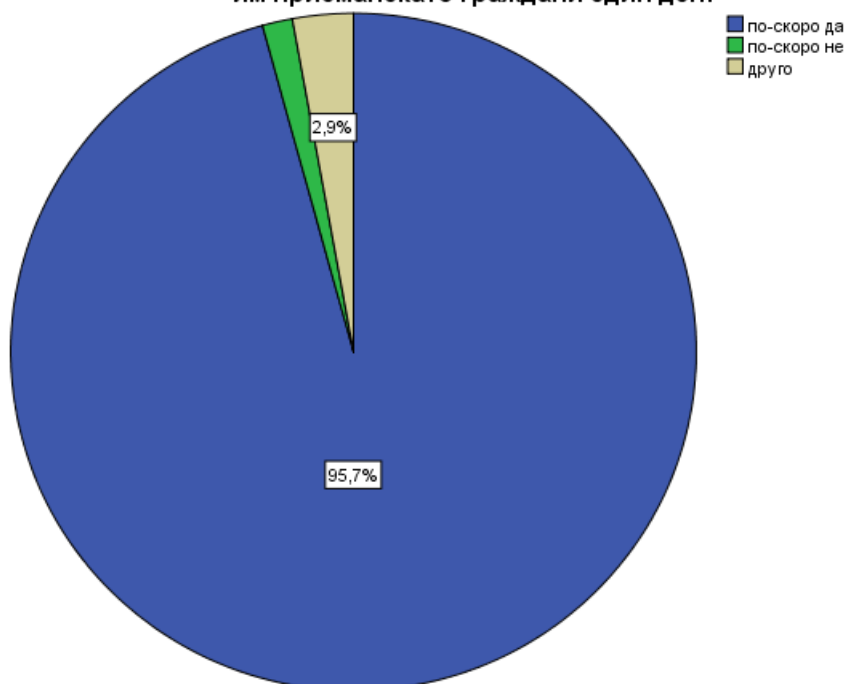

фиг.11

Въпрос : Мислите ли, че чрез развиване на дейности за активно включване на децата / учениците със СОП в живота на групата / класа бихме подкрепили активното им приемане като граждани един ден? А) по-скоро да; б) по – скоро не; в) друго;

Мислите, че чрез развиване на дейности за активно включване на децата и учениците със СОП в живота на класа/групата бихме подкрепили активното им приемане като граждани един ден:

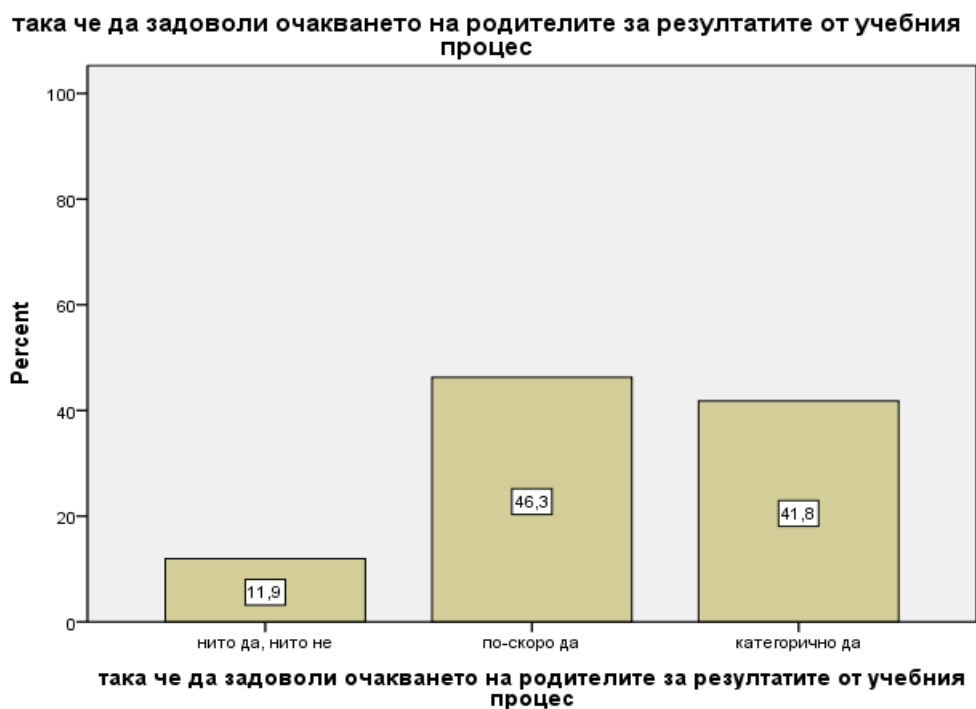
Фиг.12

Почти категоричен отговор 95,7% от запитаните намират за необходимо включването на децата / учениците със СОП в живота на класа като предпоставка за бъдещата им активност в обществото. Важно е да подчертаем, че този процес е много важен защото е двустранен – от една страна децата със СОП се вписват в обществото и започват да овладяват правилата на му, от друга страна останалите деца от класа се

учат да приемат различните и да намират ценното в тях. Пренебрежимо малко 0,4% са отговорили, че това по-скоро не помага за бъдещата активност на детето/ученикът със СОП и една малка част 2,9% са дали неутралния отговор „ друго,, без да уточнят какво и за това ние няма да го коментираме.

И трите въпроса, които са логически свързани дават представа за положителната нагласа на специалистите към участието на хората с увреждания в обществения живот. Това дава оптимистичен поглед, че в следващите генерации философията на социалното включване постепенно ще се превърне във факт и процесите на интеграция и социално включване ще са естествена част от обществения живот.

Въпрос: Колко важно е за вас да имате педагогически инструмент, който да осигури подкрепяща учебна среда, така че да се задоволи очакването на родителите за резултатите от учебния процес? ; 1) категорично не; 2) по скоро – не; 3) нито да, нито не; 4) по-скоро да; 5) категорично да;

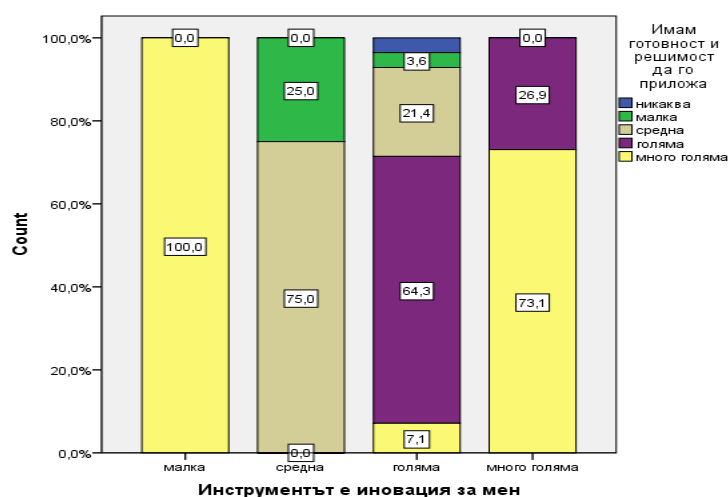

Фиг.13

Чрез предходни въпроси вече установихме колко важно е за учителите сътрудничеството с родителите в процеса на обучение на деца /ученици със СОП. На въпроса доколко е важно за тях да имат подходяща подкрепяща среда чрез, която да постигнат резултат, който да задоволи очакванията на родителите. 41,8% от учителите заявяват, че за тях е много важно да постигнат тези очаквания, а 46,3% по-скоро важно да имат подходяща педагогическа подкрепа да постигнат тези очаквания. Неутрален отговор дават 11,9%, като това са вероятно онази част от тях за които установихме в Хипотеза 1 (фигура №3.28), че дават мнение, че родителите заемат „ нереалистична позиция” и нямат място в процеса на обучение на техните деца

Предлаганият инструмент ще има смисъл, ако в отговорите на респондентите отчетем готовност за неговото приложение. Затова проверихме връзката между оценката на това инструментът дали е иновативен спрямо готовността на респондентите да го приложат.

Въпрос: В каква степен долните съждения са валидни за вас: Инструментът е иновация за мен; 1) никаква;2) малка; 3) средна; 4)голяма; 5) много голяма; *****В каква степен долните съждения са валидни за вас: Имам готовност и решимост да го приложа : 1) никаква;2) малка; 3) средна; 4)голяма; 5) много голяма;

Фиг.14

Отново впечатление прави, че 100% от отговорилите, че модела е „малка” иновация за тях заявяват „голяма” готовност да го приложат, както си вижда и от фигура №..... Отново може да предположим, че тези учители виждат в предложението инструмент практики, които прилагат в ежедневието си и предложеното им в структуриран вид само би помогнало на работата им и стремежа за качествен учебно-познавателен процес. Вътрешното разпределение в останалите стълбове на диаграмата е стабилно, като най - голям процент 73,1% са тези ,които виждат в представения модел „ голяма иновация” и ще приложат „ големи усилия да я приложат.

Изводи от анализа на Хипотеза 3

Ако учителят приложи модела за реорганизация на учебното съдържание би успял да постигне промяна на представата за резултатността от процеса на обучение в социално-приложим контекст.

1. Учителите имат категорична гледна точка по отношение на необходимостта от социално измерение на процеса на обучение на деца и ученици със специални образователни потребности.
2. Учителите отчитат, че тяхната професионална удовлетвореност е свързана и с резултатите от обучението на децата и учениците със специални образователни потребности.
3. Учителите отчитат връзката между тяхната професионална удовлетвореност и удовлетвореността на родителите на деца със СОП от постигнатото развитие.
4. Учителите утвърждават необходимостта от педагогически средства, с които това да бъде постигнато и демонстрират отвореност на към иновации и търсене на пътища за преодоляване на статуквото.
5. Учителите приемат, че въвеждането на хората с увреждания в обществения живот е важен за цялото общество и имат нагласа да работят за реализацията на децата / учениците със СОП.

6. Преподавателите са преодолели вече етапа на формалното присъствие на детето със СОП в групата/класа и търсят професионално удовлетворение в един ефективен процес водещ до видими, ефективни резултати за личността на детето.
7. Учителите приемат и възможността постигнатото да бъде конкретно описано, а не просто измерено по някаква абстрактна скала, като нова форма на изразяване на резултата от учебно познавателния процес.

Изводи и препоръки

Процесът на интегриране е сложен и противоречив по отношение на модели и ефективност в международен план. Това налага непрекъснато търсене на възможности за иновации, така че да се постигнат в по-голяма степен съвременните изисквания за създаване на общество без дискриминация.

Изводи от цялостното изследване:

1. Създаденият иновативен модел може да стане част от педагогическите инструменти на учителите, защото те заявиха, че:

- постигнат по-висока мотивираност на оценяването на постиженията на ученици със специални образователни потребности, чрез него;
- механизмът за трансформиране на академични знания в ключови компетентности води до професионална удовлетвореност от резултатите на децата и учениците със специални образователни потребности.
- механизмът за трансформиране на академични знания в ключови компетентности води до удовлетворяване на очакванията на родителите от постигнатите резултати от тяхното дете.

2. Създаденият иновативен модел е средство за налагане на новия културен модел на общество без изолация, тъй като чрез него се разширява възможността:

- училищната среда да стане единна за всички;
- да се изградят нови, практически структурирани, модели на взаимодействие между децата и учениците с различен потенциал и чрез това взаимодействие да се създават нови социални норми;
- да се преформулира мястото на различните членове на обществото и очаквания принос от всеки към обществото.
- Създаденият иновативен модел е средство за мотивиране учителите да преодолеят стереотипите:
  - на фронталната организация на часа,
  - на работа в монокултурна среда и търсене на потенциала на всеки културен модел, на който са носители децата и учениците (в частност, модела на специалните образователни потребности)
  - на зависимост от средата, за сметка на създаването на нова среда със собствен творчески подход, в който те ще инвестират енергия и време.

Препоръки от цялостното изследване

1. На теоретично ниво в настоящото дисертационно изследване установихме липсващ законодателен модул - акредитиране на условията за интегриране на деца и ученици във всяко училище.
2. На емпирично ниво, стана ясно, че не е отчетена от образователната институция липсата на учебно-помощна литература за работа в мултикултурна среда (в частност със деца и ученици със специални образователни потребности).
3. На емпирично ниво се установи, че учителите ще инвестират средства и усилия за промяна на педагогическия подход при работа с деца и

ученици, но това не е обезпечено с критерии за диференциация на вложения труд.

4. Ценностно обезпечаване на постиженията на децата и учениците със специални образователни потребности не е обезпечено с модели за социалната им реализация, което не води до промяна в обществените нагласи.

Теоретично-практически приноси

1. Създаден теоретичен модел като една от предпоставките за интегриране на деца и ученици със специални образователни потребности на основание международни, европейски и национални препоръки, изисквания и нормативни актове.
2. Теоретично мотивиран динамичен модел на системата от номинации за същността на процеса на изграждане на общество без изключване в демократичната образователна практика от Възраждането до днес.
3. Формулирана необходимост от създаване на законодателен механизъм за акредитиране на условията в образователната институция, осигуряващи интеграцията на деца със специални образователни потребности.
4. Създаден иновативен, практически модел за реорганизация на учебното съдържание за деца със специални образователни потребности интегрирани в общообразователното училище.
5. Измерена и оценена готовността на педагогическите специалисти за внедряване на иновативния модел за реорганизация в собствената си педагогическа практика в условията на интегриране деца със специални образователни потребности.

Списък на публикациите по темата

1. Костова А. Подходи за работа с родители при интегриране на деца със специални образователни потребности в детската, сп. Дом, дете, детска градина, кн.4 ;2013г
2. Костова А. „ Произход на понятията „интегрирано образование”, „включващо образование и „ приобщаващо образование” на децата/ учениците със специални образователни потребности, използвани в закондателството и специалната, сп. Образование, кн.4; 2014г
3. Костова А. „ Равенството в правата на всички деца на образование според българското нормотворчество – от демократичната традиция до съвременното законодателство” сп. Дом ,дете, детска градина ; 2014 бр.
4. Костова А. „ Акредитация на училищата за прием на деца със СОП- една добра възможност да се подготвят за включващото образование”, Сборник научни доклади , Докторантски научен семинар, 6-8 юни София 2014; СУ”Св. Климент Охридски

